
Agnieszka Kosiorowska

a.kosiorowska@student.uw.edu.pl

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Warszawski

HANA ČERVINKOVÁ (red.), *Antropologia i Edukacja. Etnograficzne badania edukacyjne w tradycji amerykańskiej* (przeł. P. Poniatowska, L. Rasiński, A. Zembruska i in.), Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej 2019, ss. 407.

Zbiór *Antropologia i Edukacja. Etnograficzne badania edukacyjne w tradycji amerykańskiej* stanowi przegląd tekstów wpisujących się w północnoamerykańską tradycję antropologii edukacji. Jak pisze redaktorka tomu, Hana Červinková, powstanie tej książki miało związek z jej praktyką dydaktyczną w Dolnośląskiej Szkole Wyższej, gdzie wykładała antropologię dla studentów i studentek pedagogiki. W języku polskim brakowało publikacji o tematyce, którą Červinková uważała za wartościową dla swoich zajęć. Z tego powodu na przestrzeni lat zlecała tłumaczenie tekstów, które później ukazały się w ramach tomu *Antropologia i edukacja*. Książka ta spełnia więc rolę podręcznika, który zaadresowany jest do określonej grupy, którą tworzą przyszli nauczyciele. Po lekturze *Antropologii i edukacji* przyznaję redaktorce rację, że właśnie z tej specyficznej funkcji, którą z założenia spełniać ma publikacja, wynikają zarówno jej zalety, jak i ograniczenia.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Nauczanie i uczenie się antropologii w edukacji nauczycieli*, Červinková zaprezentowała się jako refleksyjna antropolożka i dydaktyczka. Sala lekcyjna jest dla niej nie tylko miejscem pracy, w którym przekazuje swoją wiedzę studentom, ale także terenem badań, na którym ona sama wytwarza wiedzę na temat obcej sobie kultury, jaką reprezentują polscy studenci i studentki pedagogiki, a następnie stara się tą wiedzę wykorzystać do celów dydaktycznych. Červinková podejmuje zatem problematykę związaną z popularyzacją antropologii poza zamkniętym gronem specjalistów i specjalistek,

a także omawia trudności wynikające z zadania, jakim jest wdrożenie osób studiujących pedagogikę w myślenie antropologiczne. Jednocześnie zdaje sobie sprawę z wartości, jaką wiedza z zakresu antropologii może mieć dla przyszłych edukatorów i edukatorek, jeśli dostrzegą oni jej związek ze swoimi codziennymi praktykami. W rozdziale wprowadzającym Červinková przywołuje także fragmenty prac zaliczeniowych swoich studentek, dzięki którym można dowiedzieć się, jak przyszłe nauczycielki rozumiały teksty prezentowane w tomie i w jaki sposób odniosły je do swojej praktyki pedagogicznej.

Specyficzna funkcja, jaką omawiana książka spełnia jako podręcznik dla przyszłych nauczycieli, w dużej mierze zdeterminowała wybór tekstów, które znalazły się w tomie. Są wśród nich teksty z zakresu antropologii zaangażowanej, a także takie, w których autorzy bądź uczestnicy projektów w sposób płynny łączą role nauczycieli i badaczy. W doborze artykułów wyraźnie widoczny jest cel uwrażliwienia czytelników i czytelniczek na nieświadome formy dyskryminacji uczniów z grup mniej uprzywilejowanych. Większość tekstów odnosi się do kontekstu amerykańskiego, w związku z czym uwaga autorów i autorek skupiała się przede wszystkim na trudnościach doświadczanych przez dzieci afroamerykańskie, meksykańskie i arabskie. Červinková przekonuje jednak, że jej studenci byli w stanie odnieść te teksty do polskiej rzeczywistości – nawet jeśli pracowali w całkiem monoetnicznych klasach, zauważali, że dzieci, które uczyli, pochodziły ze zróżnicowanych środowisk.

Jednym z otwierających rozdziałów tomu jest tekst George’a Spinglera *Transmisja kulturowa*, który w sposób charakterystyczny dla antropologii zmusza czytelnika do nabrania dystansu w stosunku do praktyk typowych dla zachodniego społeczeństwa. Ukazuje on zróżnicowanie działań edukacyjnych w różnych zbadanych przez antropologów społecznościach, a także wskazuje na edukacyjny wymiar „egzotycznych” dla europejskiego czytelnika praktyk, takich jak na przykład rytuały przejścia. Pozostałe artykuły, z wyjątkiem tekstu *Różnice społeczne a tożsamość osoby wyedukowanej w meksykańskiej szkole średniej* Bradleya A. Levinsona, dotyczą szkolnictwa w Stanach Zjednoczonych.

Istotną grupę tekstów w zbiorze stanowią te, których autorzy wyjaśniają przyczyny szkolnych niepowodzeń uczniów z różnych środowisk. W artykule autorstwa George’a Spindlera i Louise Spindler *Roger Harker i Schönhausen. Od znanego do obcego* omówiony został przypadek Rogera Harkera, nauczyciela, który w latach 60. XX w. uczestniczył

w prowadzonym przez nich projekcie badawczym. Spindlerowie pokazują, że pomimo żywnego przez tego nauczyciela przekonania, iż do wszystkich uczniów odnosi się w ten sam sposób, Harker znacznie częściej wchodził w interakcje, a nawet patrzył na tych uczniów, którzy, tak jak on, byli białymi przedstawicielami klasy średniej, tym samym nieświadomie dyskryminując pozostałych. Ray P. McDermott w rozdziale *Osiągnięcie szkolnych niepowodzeń: antropologiczne podejście do analfabetyzmu i stratyfikacji społecznej* pokazuje, w jaki sposób polityka życia codziennego w klasie sprawia, że afroamerykańskie dzieci uczą się ignorancji w dziedzinie nauki czytania, co skutkuje utrzymywaniem się wysokiego wskaźnika analfabetyzmu wśród dorosłych członków tej grupy. Innym tekstem podejmującym podobną tematykę jest wieloautorski artykuł *Latynoskie domostwa i wykorzystywanie ich zasobów wiedzy w nauczaniu*, który stanowi prezentację projektu zrealizowanego we współpracy z nauczycielami pewnej amerykańskiej szkoły, do której uczęszczały latynoskie dzieci z rodzin żyjących w szczególnie trudnych warunkach materialnych. Nauczyciele przez kilka miesięcy regularnie odwiedzali domostwa swoich uczniów i przeprowadzali wywiady z ich rodzinami. W trakcie badań nauczyciele zdołali zakwestionować niektóre stereotypy na temat tych rodzin, a także zdobyli wiedzę na temat ich życia codziennego, którą wykorzystywali następnie podczas lekcji.

Inna ważna grupa tekstów w omawianym tomie to te, których autorzy wskazują na związki pomiędzy edukacją a koncepcjami takimi jak „narod” i „obywatelstwo”. Artykuł Thei Rendy Abu El-Haj „*Urodziłem się tutaj, ale mój dom jest gdzie indziej*”. *Kształcenie do demokratycznego obywatelstwa w epoce transnarodowych migracji i globalnego konfliktu* dotyczy projektu zrealizowanego w pewnej amerykańskiej szkole, do której grupa badaczy została zaproszona w związku z trudną sytuacją, w jakiej znaleźli się uczniowie pochodzenia palestyńskiego po zamachach z 11 września 2001 roku. Autorka pokazuje złożoność procesów tożsamościowych zachodzących u tych uczniów, a także ich skomplikowany stosunek do amerykańskiego obywatelstwa. Z kolei artykuł *Potencjał i złożoność obywatelskich badań w działaniu z młodzieżą* mierzy się z problemami związanymi z obywatelskim zaangażowaniem na poziomie wspólnoty lokalnej. Autorzy starają się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób uczyć wiedzy o społeczeństwie, uwzględniając przeszkody, jakie uczniowie z niektórych społeczności lokalnych mogą napotykać, gdy próbują podjąć działania na rzecz swojej wspólnoty.

Ostatnie dwa artykuły zamieszczone w tomie dotyczą reform oświaty. Pauline Lipman w tekście *W opozycji do miasta. Neoliberalny urbanizm i kulturowa polityka reformy szkolnictwa w Chicago* opisuje proces prywatyzacji szkół publicznych w Chicago, który przyczynia się do gentryfikacji miasta. Znikanie szkół publicznych, a wraz z nimi dawnych mieszkańców uboższych dzielnic, dla których stanowi to jeden z wielu powodów do wyprowadzki, jest dla autorki przykładem tego, że Chicago stało się laboratorium neoliberalnej polityki państwa. Z kolei Katherine Schultz i Kathryn Luet w rozdziale *Strukturalna nieufność, reforma oświatowa i demokracja* podejmują problem braku zaufania społeczności lokalnych w stosunku do reform wdrażanych przez osoby spoza społeczności.

Tom pod redakcją Červinkovej stanowi wprowadzenie do nurtu antropologii, który jest w Polsce słabo znany. Teksty tego rodzaju, jak utrzymuje Červinková, nie były wcześniej tłumaczone na język polski i z tego względu czytelnikowi z wykształceniem antropologicznym może brakować wstępu, który zarysowałby historię i główne tematy podejmowane przez północnoamerykańską antropologię edukacji. Červinková nie zdecydowała się usytuować tekstów w szerszym kontekście dyscypliny. Jest to oczywista konsekwencja faktu, że *Antropologia i Edukacja* nie powstała z myślą o czytelniczce z wykształceniem antropologicznym (a przynajmniej nie jest ona główną adresatką tomu). Dlatego rozdział wprowadzający skupia się na związkach antropologii z nauczaniem i uczeniem się. Z tego samego powodu tom nie aspiruje do przedstawienia kompletnego przeglądu prezentowanej tradycji badawczej. Kompletność, naturalnie, rzadko jest prezentowana jako główny cel zbiorów tego rodzaju. Jednak czytelniczka, która sięgnie po *Antropologię i Edukację* z zamiarem uzyskania usystematyzowanej wiedzy na temat tytułowej subdyscypliny badawczej, będzie musiała szukać informacji gdzie indziej.

Mimo wszystko jednak fakt, że tom skierowany jest do czytelniczki niebędącej antropolożką stanowi raczej jego zaletę niż wadę. Jest on przykładem publikacji antropologicznej, która nie jest hermetyczna i nie tylko może dotrzeć, ale też dociera do osób spoza zamkniętego środowiska przedstawicieli nauk społecznych. Sprawia to zarazem, że książka ta może być uznana za ważny przykład w dyskusji o antropologii zaangażowanej. Poszczególne zawarte w niej artykuły stanowią przykłady działań badaczy, które mają realny wpływ na rzeczywistość uczniów. Co więcej, *Antropologia i Edukacja*, jako książka, która dociera do szczególnego typu odbiorców, może wywierać tego rodzaju wpływ.

Czy nauczyciele, którzy w trakcie swojej edukacji zetknęli się z tekstami z zakresu antropologii edukacji, będą umieli wykorzystać zdobytą wiedzę? Czy klasy, które będą uczyć, potraktują jak teren w antropologicznym sensie tego słowa i będą starali się je badać i analizować, by udoskonalić swoje codzienne praktyki dydaktyczne? Czy będą starali się lepiej zrozumieć kultury, w ramach których funkcjonują ich wychowankowie, by wiedzę tę wdrożyć jako narzędzie doskonalące komunikację z nimi? Czy będą potrafili krytycznie spojrzeć na siebie jako reprezentantów własnych lokalnych środowisk, z których czerpią wzorce ujawniające się w interakcjach z uczniami?

Oczywiście nie wiemy, w jaki sposób i w jakim stopniu uczniowie Červinkovej wykorzystają zdobytą wiedzę na dalszych etapach swojej kariery. Istnieje ryzyko, że w słabo opłacanej pracy nauczyciela w ramach polskiego systemu edukacji wielu z nich szybko straci energię i zapal do stawiania się w roli nauczyciela-badacza. Jednak fragmenty prac przytaczane przez Červinkovą pokazują, że przyszłe nauczycielki czuły się przekonane, iż edukacyjne postulaty zawarte w tekstach z zakresu antropologii edukacji są ważne. Jedna ze studentek napisała:

Może wydawać się, że Polska jest jednorodna, ale to oczywiste, że to nieprawda. Mamy coraz więcej imigrantów z Ukrainy, a ja zdaję sobie obecnie sprawę z tego, że w klasach zawsze mieliśmy uczniów, którzy byli odmienni w taki czy inny sposób. Wydaje się, że antropologowie, których prace czytaliśmy, piszą o szkolnym świecie innym niż nasz własny, ale tak naprawdę to jest ten sam świat i te same problemy.

Z kolei inna, w swojej pracy zaliczeniowej, podzieliła się następującą refleksją:

Nigdy wcześniej nie zastanawiałam się głębiej, jak to się dzieje, że dzieci z biednych rodzin często nie kończą szkoły lub kończą ją z bardzo kiepskimi wynikami... Po przeczytaniu artykułu [McDermotta – przyp. A.K.] i przeanalizowaniu swoich doświadczeń ze szkoły podstawowej już wiem, że tak wcale nie musi być! Dopiero teraz uderzają mnie rażące zaniedbania a nawet dyskryminacja w stosunku do dzieci z biednych rodzin nagminnie uprawiane przez nauczycielki w szkole.

Sądzę, że wyrobienie w przyszłych nauczycielach tego rodzaju wrażliwości jest osiągnięciem nie do przecenienia.